

download de printversie /
télécharger la version imprimée

20
— Brussels Philharmonic —
21
FALL/WINTER

BEETHOVEN 5

STÉPHANE DENÈVE, DIR.
BRUSSELS PHILHARMONIC
BART VAN REYN, DIR.
VLAAMS RADIOKOOR

12.09.2020

NEDERLANDS:

programma & artiesten - toelichting -
biografieën - musici

FRANCAIS:

programme & artistes - notes de programme -
biographies - musiciens

WELKOM

---

12 maart 2020: Brussels Philharmonic en Vlaams Radiokoor staan op het podium van Flagey - een concert voor een lege zaal. De dag erna, op 13 maart, gaan we met z'n allen in quarantaine om het coronavirus een halt toe te roepen. Het seizoen stopt abrupt.

12 september 2020, een half jaar later. Beide ensembles staan er weer, op dat podium. Het zal een symbolisch concert worden, het eerste sinds lang voor en met publiek - door Brussels Philharmonic en Vlaams Radiokoor.

Voor de eerste klanken zorgt het Radiokoor, met het aangrijpende Ich bin der Welt abhanden gekommen van Gustav Mahler. Eén van de mooiste liederen die hij ooit schreef, en dat probeert om zijn en ons leed een plaats te

geven. Daarna mag Beethoven het noodlot verslaan met zijn 5de Symfonie.

Die Vijfde bewijst dat muziek universeel is en tijd en ruimte overstijgt. Vanaf de vier eenvoudige openingsnoten start een rollercoaster vol emoties, een heroïsch verhaal om de overwinning. Alle fases van het menselijke zijn komen aan bod: geluk, drama, vreugde, tragedie - een finale die triomfantelijk schittert.

PROGRAMMA

Brussels Philharmonic · Stéphane Denève, dirigent
Vlaams Radiokoor · Bart Van Reyn, dirigent

Gustav Mahler

Ich bin der Welt abhanden gekommen
(arr. Gottwald)

Ludwig van Beethoven

Sinfonie Nr. 5 c-moll op. 67
I. Allegro con brio
II. Andante con moto
III. Scherzo (allegro)
IV. Allegro - Presto

Ludwig van Beethoven

Elegischer Gesang 'Sanft wie du lebst',
op. 118

TOELICHTING

Exact een half jaar geleden gaven Brussels Philharmonic en het Vlaams Radiokoor in Flagey hun laatste concert voor publiek, via een live stream tot in ieders huiskamer. Vandaag treden beide ensembles in diezelfde zaal opnieuw op, deze keer voor een écht publiek.

Voor de eerste zo welgekomen klanken zorgt het Vlaams Radiokoor, met het aangrijpende *Ich bin der Welt abhanden gekommen* van Gustav Mahler. Dit concert is ook een hulde aan het revolutionair genie Ludwig van Beethoven. De herdenking van diens 250ste geboortejaar viel afgelopen voorjaar volledig in het water. Geen symbolischer werk dan zijn *Vijfde symfonie*, die getuigt van strijdlust en optimisme. Of zoals dirigent Stéphane Denève het treffend verwoordt: "Deze symfonie doorkruist van do

klein naar do groot zowel drama als triomf, en draagt een boodschap van hoop uit, een bewijs dat het leven de moeite waard is.”

Eenzaamheid als troost

Doorheen het bewogen leven van Gustav Mahler (1860-1911) wisselden persoonlijke tegenslagen en successen als componist zich af. *Ich bin der Welt abhanden gekommen* is één van zijn meest aangrijpende liederen. Het maakt deel uit van de zogenaamde Rückert-liederen, vijf liederen op teksten van de Duitse dichter Friedrich Rückert (1788-1866), voor wie Mahler een grote bewondering had. Mahler componeerde de liederen nagenoeg allemaal in 1901 in zijn zomerverblijf in Maiernigg, een dorpje aan de kust van de Wörthersee in Oostenrijk. Het was een bewogen jaar voor de componist: hij herstelde van een zware ziekte, trouwde met Alma Schindler en voltooide zijn *Vijfde symfonie*.

En hoewel het leven Mahler leek toe te lachen in deze periode van zijn leven, voert melancholie de ondertoon in *Ich bin der Welt abhanden gekommen*. Mahler vereenzelvigde zich met het personage uit het gelijknamige gedicht, het evenbeeld van de romantische kunstenaar die zich terugtrekt uit de kwelling van het dagelijkse leven. Zozeer, dat hij later zou zeggen: "Dit lied, dat ben ik." Mahler had een levenslange romance met de dood: enerzijds stond het synoniem voor angst en tijdelijkheid – Mahler verloor zijn beide ouders en zijn dochtertje – en anderzijds lonkte het eeuwige leven in het hiernamaals.

De Duitse componist, musicoloog en koordirigent Clytus Gottwald (°1925) herschreef de voorbije decennia een aanzienlijk aantal symfonische werken uit de 19de en 20ste eeuw voor a capella koor, waaronder een aantal orkestliederen van Mahler. Hij slaagt er daarbij in om de symfonische klank te transponeren naar

een louter vocale omgeving. Door het koor op te splitsen in 12 tot 16 partijen, verdeeld over alle stemgroepen, creëert hij een bijzonder kleurrijke sound. Zijn bewerking van Mahlers *Ich bin der Welt abhanden gekommen* is wellicht één van zijn bekendste transcripties. Het doet Mahlers idee achter de Rückert-liederen alle eer aan, door de fijnzinnige 'kamermuziek-kleur' te behouden.

Strijdlust en optimisme

Beethovens *Vijfde symfonie* ontstond tijdens één van de meest productieve periodes uit zijn carrière. De allereerste schetsen dateren al van 1803, maar pas in 1807 pikte hij de draad weer op – tussendoor werkte hij zijn *Vioolconcerto* en *Vierde symfonie* af. Eén jaar later voltooide hij de *Vijfde symfonie* samen met de *Zesde*, en bracht ze samen in première op 22 december 1808 in Theater an der Wien, tijdens een marathonconcert dat hij zelf georganiseerd had.

Het volledige concert duurde meer dan vier uur, met enkel repertoire van hemzelf op het programma: de creatie van zijn *Vijfde* en *Zesde symfonie*, een fragment uit zijn *Koorfantasie*, delen uit zijn *Mis in C*, zijn volledige *Vierde pianoconcerto*, een aria uit *Fidelio* en tot slot een piano-improvisatie.

Intussen staat het beginmotief uit de *Vijfde symfonie* in ieders geheugen gegrift. Niet verbazend: er gaat een enorme kracht van uit. En het keert in de hele symfonie terug: als bouwsteen van het eerste deel, waar het bijna in elke maat voorkomt, maar ook in alle overige bewegingen. Beethoven transformeert en plaatst het telkens in een andere context, als een personage dat een hele ontwikkeling doormaakt. Het ritmische motief stuwt zo de hele symfonie voort. Twee jaar na de première beschreef de beroemde criticus E.T.A. Hoffmann die energie en samenhang treffend: "Beethoven behield de gewone volgorde van de delen van de symfonie;

ze lijken elkaar willekeurig op te volgen, en menig luisteraar die geen inzicht heeft in het geheel, krijgt dan ook de indruk een geniale rapsodie te beluisteren – maar elke gevoelige en oplettende ziel zit vanaf het eerste tot het laatste akkoord gevangen in een uniek en niet-aflatend gevoel: een onbeschrijfelijke nostalgie, bevend voor de mysteries die ze voorvoelt – en zelfs wanneer het werk al lang afgelopen is, kan ze geen afscheid nemen van dit betoverende koninkrijk, waarin vreugde en verdriet, uitgedrukt door klanken, haar omringden. Behalve de interne opbouw van de instrumentatie, is het vooral de nauwe verwantschap van de thema's aan de basis van deze eenheid, die de luisteraar in deze gemoedsgesteldheid vasthoudt."

Zelf gaf Beethoven zijn *Vijfde symfonie* geen ondertitel mee, dat deed zijn biograaf Anton Schindler door het thema uit het eerste deel te koppelen aan Beethovens uitspraak: "Zo klopt het noodlot aan de deur." Het is allesbehalve

zeker dat de componist met die woorden op de eerste beweging van de symfonie doelde, maar door Schindlers toedoen wordt de 'Noodlot-symfonie' vaak gelezen als een autobiografische beschrijving van Beethovens berusting in het noodlot – zijn toenemende doofheid. Meer waarschijnlijk is het werk een weerspiegeling van Beethovens verzet tegen dat noodlot. De strijd lust van het beginmotief loopt door de hele symfonie, en wordt naar het einde toe versterkt door de overgang van de toonaard do klein naar het triomfantelijke do groot – een bewuste zet van de componist.

Berustende tonen

Beethovens *Elegischer Gesang "Sanft wie du lebst"*, op. 118 dateert uit een periode waarin hij weinig grote werken componeerde en volop zocht naar een nieuwe toon en vocabularium voor zijn toekomstige composities. Hij componeerde het korte vocale werk tijdens de

zomer 1814 ter nagedachtenis van Eleonore Pasqualati, de jong gestorven vrouw van zijn goede vriend baron Johann Pasqualati, bij wie hij regelmatig verbleef. Beethoven zette de anonieme tekst oorspronkelijk voor vier solisten en strijkkwartet, maar voorzag het werk later ook van een pianobegeleiding. De zelden uitgevoerde compositie kan ook gespeeld worden door koor en een klein strijkersensemble.

De klaagzang wisselt af tussen berusting en drama, op de troostende woorden: "Zacht als je geleefd hebt, ben je aan het einde gekomen, te heilig voor pijn! Laat geen traan vloeien voor het thuiskomen van deze heilige geest."

Toelichting door Aurélie Walschaert

STÉPHANE DENÈVE,

MUZIEKDIRECTEUR BRUSSELS PHILHARMONIC

Stéphane Denève is de muziekdirecteur van Brussels Philharmonic. Samen met het orkest lanceerde hij CffOR (Centre for Future Orchestral Repertoire): een uitgebreide online database, gewijd aan 21ste-eeuwse composities voor orkest met kans op 'repertoire-status'. Stéphane Denève was zo gepassioneerd door dit nieuwe avontuur en enthousiast over het potentieel van het orkest, dat hij met zijn gezin naar Brussel verhuisde.

Tegelijk is Stéphane Denève muziekdirecteur van St. Louis Symphony Orchestra, vaste gastdirigent van The Philadelphia Orchestra en directeur van CffOR. Eerder was hij muziekdirecteur van het Royal Scottish National Orchestra, en

muziekdirecteur van het Radio Sinfonieorchester Stuttgart (SWR). Hoewel hij helemaal thuis is in een zeer breed repertoire, heeft Denève een grote affiniteit met Franse muziek, en zet hij zich speciaal in voor de 21ste-eeuwse muziek.

Na zijn studie orkestdirectie aan het Conservatorium van Parijs begon Stéphane Denève zijn carrière als assistent bij Sir Georg Solti, Seiji Ozawa en Georges Prêtre bij het Orchestre de Paris en de Opéra National de Paris. Zijn grote liefde voor de stem bracht hem naar de Deutsche Oper am Rhein, waar hij vaste dirigent was van 1997 tot 2001. Hij dirigeerde ook verschillende producties in de Royal Opera House Covent Garden, Glyndebourne Festival, La Scala, Deutsche Oper Berlin, Saito Kinen Festival, Gran Teatro de Liceu, De Nederlandse Opera, De Munt, Deutsche Oper Am Rhein, en Opéra National de Paris.

Ook zijn symfonische carrière nam een hoge vlucht. Het lijstje met Denèves recente afspraken oogt dan ook indrukwekkend, met onder meer het Koninklijk Concertgebouworkest, Orchestra Sinfonica dell'Accademia Nazionale di Santa Cecilia, Wiener Symphoniker, Deutsche Symphonie-Orchester Berlin, NHK-symfonieorkest, Münchner Philharmoniker, Orchestre National de France, Tsjechisch Filharmonisch Orkest en het Rotterdams Philharmonisch Orkest. In 2020 leidt hij het Royal Stockholm Philharmonic Orchestra en pianist Igor Levit tijdens het 2020 Nobel Prize Concert.

In Noord-Amerika werkt Stéphane Denève regelmatig samen met de orkesten van Boston, New York, Los Angeles, San Francisco, Cleveland, Saint Louis en Toronto. Hij debuteerde in 2012 in Carnegie Hall met het Boston Symphony Orchestra, maakte zijn debuut op het Grand Teton Music Festival en de Music Academy of the West in 2018, en leidde in 2019

een grote tournee met Brussels Philharmonic naar Noord-Amerika.

Stéphane Denève heeft een nauwe band met vele topsolisten, waaronder Jean-Yves Thibaudet, Yo-Yo Ma, Nikolaj Znaider, James Ehnes, Leif Ove Andsnes, Leonidas Kavakos, Nicholas Angelich, Lang Lang, Frank Peter Zimmermann, Gil Shaham, Emanuel Ax, Renaud and Gautier Capuçon, Lars Vogt, Nikolai Lugansky, Paul Lewis, Joshua Bell, Hilary Hahn en Augustin Hadelich.

Al drie maal won Stéphane Denève de prestigieuze 'Diapason d'Or de l'année': in 2007, 2012 en 2016 voor opnames rond Roussel, Debussy en Connesson. In 2012 stond hij op de shortlist voor 'Gramophone's Artist of the Year', en in 2013 werd hij bekroond tijdens de International Classical Music Awards. Bij Deutsche Grammophon kwamen recent cd's uit gewijd aan de Prokofiev suites en werken van

Guillaume Connesson (o.m. Cecilia Prijs, Diapason d'or de l'année en Choc Classica de l'année), en een opname met Lucas en Arthur Jussen en het Koninklijk Concertgebouworkest. In 2019 bracht het label RCO Live een live opname met het Koninklijk Concertgebouworkest uit van Arthur Honegger's oratorium Jeanne d'Arc au bûcher.

Tenslotte hecht Stéphane Denève veel belang aan het werken met de toekomstige generatie musici, en steunt hij jonge muzikanten in projecten zoals de Tanglewood Music Center, New World Symphony, Colburn School, en Music Academy of the West.

www.stephanedeneve.com

BRUSSELS PHILHARMONIC

Brussels Philharmonic werd in 1935 opgericht door de Belgische openbare omroep (NIR), en werkte vanaf zijn ontstaan samen met tal van internationale dirigenten en -solisten. Het orkest was en is bekend als pionier in het uitvoeren van muziek van de eigen tijd – een reputatie die wereldvermaarde componisten als Bartók, Stravinsky en Messiaen naar Brussel haalde. Ook vandaag de dag zet Brussels Philharmonic die traditie verder, en neemt het in bijna elk concertprogramma een werk van de 21ste eeuw op. Het orkest repeteert en concerteert in de historische thuishaven Flagey in Brussel, hart van Europa, dat meteen de ideale uitvalbasis is voor concerten in Vlaanderen en de rest van de wereld.

De Franse topdirigent Stéphane Denève is muziekdirecteur van Brussels Philharmonic. Zijn passie voor muziek uit de 21ste eeuw en persoonlijke missie om een dialoog te creëren tussen het repertoire van vroeger en dat van de toekomst sluit helemaal aan op het DNA van het orkest. En dat vertaalt zich niet alleen in de concertprogramma's en opnames, maar ook in het CffOR-platform (Centre for Future Orchestral Repertoire). Deze online database verzamelt sleutelinformatie rond symfonische composities vanaf 2000, en voedt zo een brede wereldwijde dialoog rond het repertoire van de toekomst.

Op internationaal vlak heeft Brussels Philharmonic steeds een eigen plaats gehad, met vanaf de beginjaren uitnodigingen voor de belangrijkste festivals en concertzalen in Europa. Zo speelt het orkest in onder meer Philharmonie de Paris, Musikverein (Wenen), Grosses Festspielhaus (Salzburg), Usher Hall (Edinburgh) en Cadogan Hall (Londen). De internationale

vertegenwoordiging door IMG Touring brengt het orkest naar nieuwe podia, zowel binnen als buiten Europa (Japan in 2017, Noord-Amerika in 2019). In maart 2019 stond Brussels Philharmonic voor het eerst in Carnegie Hall in New York.

Een andere specialisatie waarmee Brussels Philharmonic een internationale reputatie opbouwde, is het opnemen van soundtracks bij series, games en films, waaronder de Oscar-winnende muziek voor 'The Artist' (muziek van Ludovic Bource). In eigen land is het orkest vaste partner van Film Fest Gent en MotorMusic, en zijn er jaarlijks concerten met iconische films (zowel blockbusters met bekroonde scores als zwart-wit klassiekers met een nieuwe soundtrack).

Intussen bewees het orkest ook op andere vlakken een pionier te zijn. Naast de vooruitstrevende initiatieven die lopen, waaronder de Tax Shelter en een stichting voor de aankoop van strijkinstrumenten, schrijft het

orkest innovatie bewust in op alle vlakken en niveaus van de werking. Zo dragen de heren van het orkest het Symphonic Sporting Jacket, op maat ontwikkeld door het Belgische Café Costume met technische innovaties op vlak van stof en snit, en werd intendant Gunther Broucke uitgeroepen tot Overheidsmanager van het jaar 2016.

De uiteenlopende cd-reeksen van Brussels Philharmonic (Deutsche Grammophon, Palazzetto Bru Zane, Warner/Erato Classics, Film Fest Gent, Brussels Philharmonic Recordings) krijgen internationale bijval, met onder meer een ECHO Klassik, Cecilia Prijs, Choc de Classica de l'année en Diapason d'Or de l'année. Bij Deutsche Grammophon en met Stéphane Denève kwamen intussen 4 cd's uit: een cd rond Prokofiev, twee cd's gewijd aan het 21ste-eeuws repertoire van Guillaume Connesson (waaronder de meest recente dubbel-cd Lost Horizon met solisten Renaud Capuçon en Timothy McAllister) en een

album met onder meer het celloconcerto van Fazil Say met soliste Camille Thomas.

Brussels Philharmonic is een instelling van de Vlaamse Gemeenschap.

www.brusselsphilharmonic.be

volg Brussels Philharmonic op [Facebook](#) [Twitter](#)
[YouTube](#) [Instagram](#) [Spotify](#)

BART VAN REYN,

MUZIEKDIRECTEUR VLAAMS RADIOKOOR

Sinds seizoen 19-20 is Bart Van Reyn muzikdirecteur van het Vlaams Radiokoor. Zijn dynamische aanpak, doorgedreven kennis van het repertoire en grote passie voor het métier sluiten perfect aan bij DNA van het Radiokoor. Samen zullen ze het rijke vocale verleden eren en levend houden door vandaag te werken aan de geschiedenis van morgen: als radar voor nieuwe muzikale en maatschappelijke tendensen, als bewaarder en behoeder van ons vocale erfgoed.

Bart Van Reyn voelt zich thuis in een breed repertoire: van barok tot hedendaags, en zowel in oratorium, opera, orkestliederen als in a capella muziek – met de stem als rode draad. Sinds 2016 is Bart chef-dirigent van het Deens

National Radio Koor, en wordt hij regelmatig gevraagd voor producties met internationaal gerenommeerde koren zoals Cappella Amsterdam, Groot Omroepkoor, Nederlands Kamerkoor, MDR Rundfunkchor Leipzig, SWR Vokalensemble Stuttgart, NDR Chor Hamburg, Rundfunkchor Berlin, DR Vokalensemble, Collegium Vocale Gent en de BBC Singers.

Daarnaast is Bart oprichter en bezieler van Octopus, een flexibel koor van 32 tot 100 zangers, en van Le Concert d'Anvers, een periode orkest dat focust op repertoire uit de 18de en vroege 19de eeuw. Meer recent richtte Bart samen met regisseur Korneel Hamers de reizende opera compagnie The Ministry of Operatic Affairs op, bekend van de producties Don Giovanni, Orfeo ed Euridice, Così fan tutte, Dido & Aeneas, en Acis & Galatea.

Naast zijn vele en uiteenlopende vocale projecten, is Van Reyn ook een graag geziene

gast bij grote en kleine instrumentale ensembles uit binnen-en buitenland, waaronder Brussels Philharmonic, Antwerp Symphony Orchestra, Cappella Augustina Köln, NDR Radiophilharmonie, het Deens Nationaal Symfonieorkest en het Nederlands Kamerorkest. Zijn grote passie en kennis maken Bart tenslotte de ideale partner voor hedendaagse componisten: onder meer Steve Reich, Tan Dun, James MacMillan en Kaija Saariaho werkten met hem samen.

www.bartvanreyn.com

VLAAMS RADIOKOOR

Het Vlaams Radiokoor werd in 1937 als professioneel kamerkoor opgericht door de toenmalige openbare omroep (NIR). Vandaag is het Vlaams Radiokoor een referentie voor vocale muziek in Vlaanderen en Europa, en wordt het zowel in binnen- als in buitenland tot de top gerekend.

Sinds seizoen 19-20 is Bart Van Reyn de muzikdirecteur van het Radiokoor. De gedeelde passie voor hedendaags repertoire, het geloof in de stem als ultieme vertolker van onze emoties, en het streven om ons vocaal erfgoed toegankelijk te maken voor zangers en publiek zijn wat ensemble en dirigent verbindt.

Vanuit Studio 1 in Flagey (Brussel) werken de 32 zangers van het Vlaams Radiokoor aan een muzikaal project dat op drie grote pijlers gebouwd is. Eerst en vooral zijn er de Vocal Fabric producties – het laboratorium van het Radiokoor. Vocal Fabric brengt concerten die de grenzen van vocale muziek aftasten, confronterend, eigenzinnig en non-conformistisch. Met grote gastvrijheid en een intense beleving als leidraad brengen we de mensen op het podium en in de zaal samen: vocale harmonie is het bewijs dat mensen samen mooier zijn dan alleen.

Daarnaast werk het koor regelmatig samen met gerenommeerde binnen- en buitenlandse instrumentale ensembles zoals Brussels Philharmonic, het Orchestre de chambre de Paris, Les Siècles, het Radio Filharmonisch Orkest en het Koninklijk Concertgebouworkest. Zo bouwde het Radiokoor een steeds grotere aanwezigheid op verschillende internationale podia uit.

Tenslotte is en blijft het Vlaams Radiokoor een levend portaal voor repertoire, kennis, ervaring en stemmen. Het maakt ons vocaal erfgoed toegankelijk voor zangers en publiek, en investeert tegelijk in de creatie van nieuw stemwerk. Zo voedt het koor liefhebbers, amateurs en professionals met programma, techniek en expertise.

Het Vlaams Radiokoor behoudt ook zijn unieke status van radiokoor: een groot aantal concertproducties wordt opgenomen, waardoor het koor een unieke verzameling live-opnames heeft opgebouwd. Deze collectie wordt permanent aangevuld met een selectie studio-opnames, die samen het vocale erfgoed bewaren voor de toekomst.

Het Vlaams Radiokoor is een instelling van de Vlaamse Gemeenschap.

www.vlaamsradiokoor.be

volg het Vlaams Radiokoor op [Facebook](#) [Twitter](#)
[YouTube](#) [Instagram](#) [Spotify](#)

BIENVENU(E)

---

12 mars 2020 : Le Brussels Philharmonic et le Vlaams Radiokoor se produisent sur la scène de Flagey devant une salle vide. Le lendemain, le 13 mars, nous entamons tous le confinement pour enrayer la propagation du coronavirus. La saison s'arrête de manière abrupte.

Le 12 septembre 2020, six mois après le dernier concert avant le confinement. Le Brussels Philharmonic et le Vlaams Radiokoor se retrouvent sur la scène de Flagey pour un concert symbolique ; le premier en public depuis bien longtemps.

Les premières notes sont entonnées par le Vlaams Radiokoor, qui interprète l'un des plus beaux lieder que Mahler ait jamais composés,

dans une tentative de donner une place à la douleur qui est la sienne, mais aussi la nôtre.

Après, la Cinquième de Beethoven prouve que la musique est universelle. Dès les quatre notes d'ouverture se déclenchent des montagnes russes émotionnelles, une épopée victorieuse. Toutes les phases de la vie humaine sont passées en revue : le bonheur, le drame, la joie, la tragédie et un finale triomphant.

PROGRAMME

Brussels Philharmonic · Stéphane Denève,
chef d'orchestre

Vlaams Radiokoor · Bart Van Reyn, chef de chœur

Gustav Mahler

Ich bin der Welt abhanden gekommen
(arr. Gottwald)

Ludwig van Beethoven

Sinfonie Nr. 5 c-moll op. 67
I. Allegro con brio
II. Andante con moto
III. Scherzo (allegro)
IV. Allegro - Presto

Ludwig van Beethoven

Elegischer Gesang 'Sanft wie du lebst',
op. 118

NOTES DE PROGRAMME

Il y a six mois exactement, le Brussels Philharmonic et le Vlaams Radiokoor donnaient leur dernier concert à Flagey, retransmis dans les foyers en live stream. Aujourd'hui, les deux ensembles se produisent à nouveau dans la même salle, et cette fois, pour un vrai public !

C'est le Vlaams Radiokoor qui ouvre les festivités, avec l'émouvant *Ich bin der Welt abhanden gekommen* de Gustav Mahler. Ce concert rend également hommage au génie révolutionnaire de Ludwig van Beethoven. La commémoration, au printemps dernier, de sa naissance il y a 250 ans est complètement tombée à l'eau. Il n'existe aucune œuvre plus symbolique que sa *Cinquième Symphonie*, qui témoigne de sa combativité et de son optimisme. Ou, comme le

dit si bien le chef d'orchestre Stéphane Denève :
« Cette symphonie passe de do mineur à do majeur comme du drame au triomphe, apportant un message d'espoir, le témoignage que la vie vaut la peine d'être vécue ».

La solitude comme consolation

Tout au long de sa vie mouvementée, Gustav Mahler (1860-1911) connut les revers et les succès. Tiré des Rückert-Lieder, cinq lieds sur des textes du poète allemand Friedrich Rückert (1788-1866), pour qui Mahler nourrissait une grande admiration, *Ich bin der Welt abhanden gekommen* est l'un de ses lieds les plus poignants. Mahler composa presque tout le recueil en 1901, dans sa résidence d'été de Maiernigg, un petit village sur les rives du Wörthersee en Autriche. L'année fut mouvementée pour le compositeur : il se remit d'une grave maladie, épousa Alma Schindler et acheva sa *Cinquième Symphonie*.

Même si la vie semblait sourire à Mahler à cette période de sa vie, la mélancolie sous-tend *Ich bin der Welt abhanden gekommen*. Mahler s'identifie au personnage du poème, à l'image de l'artiste romantique qui s'extrait du supplice de la vie quotidienne. À tel point qu'il dirait plus tard : « Ce lied, c'est moi. » Tout au long de sa vie, Mahler côtoya la mort : elle était pour lui à la fois synonyme de peur et de temporalité – il avait perdu ses parents et sa fille – et attente de la vie éternelle dans l'au-delà.

Au cours des dernières décennies, le compositeur, musicologue et chef de chœur allemand Clytus Gottwald (°1925) a transcrit un nombre considérable d'œuvres symphoniques des XIXe et XXe siècles pour chœur a capella, et notamment des lieds avec orchestre. Il parvient à transposer le son de l'orchestre dans un environnement purement vocal. En divisant l'ensemble des voix du chœur en 12 à 16 parties,

il crée une sonorité particulièrement riche. Son adaptation d'*Ich bin der Welt abhanden gekommen* de Mahler est probablement l'une des plus connues. Elle fait honneur à l'idée de Mahler qui sous-tend les Rückert-Lieder en conservant la subtile « couleur chambriste ».

Combativité et optimisme

Beethoven écrivit sa *Cinquième Symphonie* au cours de l'une des périodes les plus productives de sa carrière. Les toutes premières esquisses remontent à 1803, mais il ne reprit le fil qu'en 1807 – après avoir terminé son *Concerto pour violon* et sa *Quatrième Symphonie*. Un an plus tard, il achevait la *Cinquième* et la *Sixième Symphonie* ; il les créa ensemble le 22 décembre 1808 au Théâtre an der Wien, lors d'un concert marathon qu'il avait lui-même organisé. Le concert dura plus de quatre heures, et il n'y avait que ses œuvres au programme : outre ses *Cinquième* et *Sixième Symphonies*, un fragment

de sa *Fantaisie chorale*, des mouvements de sa *Messe en ut*, son *Quatrième Concerto* pour piano, un air tiré de *Fidelio* et une improvisation au piano.

Le motif initial de la *Cinquième Symphonie*, d'une puissance énorme, reste gravé dans les mémoires. Il revient tout au long de l'œuvre : comme élément de base du premier mouvement, où il apparaît presque à chaque mesure, mais aussi dans tous les autres mouvements. Beethoven le transforme et le place chaque fois dans un contexte différent, comme un personnage qui traverse tout le développement. Le motif rythmique propulse ainsi toute la symphonie vers l'avant. Deux ans après sa création, le célèbre critique E. T. A. Hoffmann décrivit avec justesse cette énergie et cette cohérence : « Beethoven a conservé la suite ordinaire des mouvements dans la symphonie ; ils semblent se succéder au hasard, et plus d'un auditeur, faute de comprendre l'ensemble, aura

l'impression d'entendre une rhapsodie géniale – mais toute âme sensible et attentive sera, du début jusqu'au dernier accord, la proie d'un sentiment unique et durable : cette nostalgie indicible, tremblant devant les mystères qu'elle pressent – et longtemps encore après la fin du morceau, elle ne pourra s'arracher à ce royaume enchanté où les joies et les peines, exprimées par des sons, l'environnaient. Au-delà de la construction interne de l'instrumentation, c'est surtout l'étroite relation des thèmes à la base de cette unité qui maintient l'auditeur dans cet état d'esprit. »

Si Beethoven n'a pas sous-titré sa *Cinquième Symphonie*, son biographe Anton Schindler l'a fait en reliant le thème du premier mouvement à cette déclaration du compositeur : « Ainsi, le destin frappe à la porte. » Il est loin d'être avéré que ces mots se réfèrent au premier mouvement de la symphonie, mais après Schindler, la

« Symphonie du destin » a souvent été présentée comme une description autobiographique de la soumission de Beethoven au destin – en substance, sa surdité croissante. L'œuvre est cependant plus probablement le reflet de la résistance de Beethoven face au destin. L'esprit combatif du motif initial traverse toute la symphonie et est renforcé vers la fin par le passage de la tonalité de do mineur à celle, triomphante, de do majeur – un geste conscient du compositeur.

Résignation

L'Elegischer Gesang (« *Sanft wie du lebstest* ») op. 118 de Beethoven date d'une période où il ne composa que peu d'œuvres majeures et où il était à la recherche de nouvelles sonorités et d'un nouveau vocabulaire. Il composa cette courte œuvre vocale à l'été 1814, à la mémoire d'Eleonore Pasqualati, la jeune épouse décédée de son bon ami le baron Johann Pasqualati, chez

qui il séjournait régulièrement. Beethoven mit d'abord en musique le texte anonyme pour quatre solistes et quatuor à cordes, mais réalisa plus tard un accompagnement de piano. Cette œuvre rarement interprétée peut également être jouée par un chœur et un petit ensemble à cordes.

La lamentation alterne entre résignation et drame, sur ces mots réconfortants : « Doucement comme tu as vécu, tu es arrivée à la fin, trop sainte pour la douleur ! Ne versez pas une larme, pour le retour de cette sainte âme. »

par Aurélie Walschaert

STÉPHANE DENÈVE,

DIRECTEUR MUSICAL DU BRUSSELS PHILHARMONIC

Stéphane Denève est directeur musical du Brussels Philharmonic, directeur musical du St. Louis Symphony Orchestra, chef principal invité du Philadelphia Orchestra, et directeur du Centre for Future Orchestral Repertoire (CffOR). Il a en outre été directeur musical du Royal Scottish National Orchestra ainsi que du Radio-SinfonieorchesterStuttgart des SWR.

Parfaitement à l'aise dans un très vaste répertoire, Stéphane Denève entretient une affinité particulière avec le répertoire français, et soutient activement la musique du 21ème siècle. Le regard toujours tourné vers l'avenir, Stéphane Denève travaille régulièrement avec de jeunes

musiciens, notamment au Tanglewood Music Center, au New World Symphony, à la Colburn School et à la Music Academy of the West.

Il dirige régulièrement les plus grandes phalanges internationales, et s'est produit récemment avec le Royal Concertgebouw Orchestra, l'Orchestra Sinfonica dell'Accademia Nazionale di Santa Cecilia, The Cleveland Orchestra, le Los Angeles Philharmonic, le San Francisco Symphony, le New York Philharmonic, le Czech Philharmonic, le Rotterdam Philharmonic Orchestra, l'Orchestre National de France, le Wiener Symphoniker, le Deutsche Symphonie-Orchester Berlin, le Münchner Philharmoniker, et le NHK Symphony.

Passionné par la voix, il dirige aussi de nombreuses productions d'opéra au Royal Opera House Covent Garden, au Festival de Glyndebourne, à la Scala de Milan, au Deutsche Oper Berlin, au Festival Saito Kinen, au Liceu de

Barcelone, au Dutch National Opera, à La Monnaie de Bruxelles, au Deutsche Oper am Rhein et à l'Opéra National de Paris.

Stéphane Denève entretient une relation privilégiée avec de nombreux grands solistes, tels Jean-Yves Thibaudet, Yo-Yo Ma, Nikolaj Znaider, James Ehnes, Leif Ove Andsnes, Leonidas Kavakos, Nicholas Angelich, Lang Lang, Frank Peter Zimmermann, Gil Shaham, Emanuel Ax, Renaud and Gautier Capuçon, Lars Vogt, Nikolai Lugansky, Paul Lewis, Joshua Bell, Hilary Hahn et Augustin Hadelich.

Enfin, il a obtenu trois fois le prestigieux Diapason d'Or de l'année, en 2007, 2012 et 2016 pour des enregistrements consacrés à Roussel, Debussy et Connesson. Nommé en 2012 dans la liste des Gramophone's artist of the year, il a été primé au 2013 et au 2020 International Classical Music Awards. Ses récents enregistrements proposent des

suites de ballet de Prokofiev, des oeuvres de Guillaume Connesson avec le Brussels Philharmonic (primé par un Diapason d'Or de l'année et un Choc Classica de l'année), et un disque avec Lucas and Arthur Jussen et le Royal Concertgebouw Orchestra, tous pour Deutsche Grammophon. Un enregistrement live de Jeanne d'Arc au bûcher de Honegger avec le Royal Concertgebouw Orchestra est sorti sur RCO Live en 2019.

www.stephanedeneve.com

BRUSSELS PHILHARMONIC

Fondé en 1935 sous l'égide de l'Institut national de radiodiffusion (INR/NIR), le Brussels Philharmonic a collaboré tout au long de son existence avec de grands chefs et des solistes d'envergure internationale. L'orchestre s'est taillé une réputation enviée dans la création de nouvelles œuvres en collaborant avec des compositeurs de renommée mondiale comme Bartók, Stravinsky et Messiaen. L'orchestre répète et se produit dans son port d'attache historique de Flagey, à Bruxelles, au cœur de l'Europe. Cette position en fait le point de départ idéal pour des concerts à Bruxelles, en Flandre et dans le reste du monde.

Le grand chef d'orchestre français Stéphane Denève assure la direction musicale du Brussels

Philharmonic. Sa passion pour la musique du XXIe siècle et la mission qu'il s'est donnée de tisser un dialogue entre le répertoire du passé et celui du futur s'inscrivent parfaitement dans l'ADN de l'orchestre. En témoignent les programmes de concerts et d'enregistrements, mais aussi la plateforme CffOR (Centre for Future Orchestral Repertoire). Cette base de données en ligne recueille des informations sur les œuvres symphoniques composées depuis le tournant de 2000 et nourrit ainsi un vaste dialogue mondial sur le répertoire du futur.

Le Brussels Philharmonic a toujours eu sa place sur la scène internationale. Depuis sa constitution, les plus grands festivals et les plus grandes salles de concert en Europe l'ont invité sur leurs scènes. Ainsi, il s'est produit notamment à la Philharmonie de Paris, au Musikverein de Vienne, à la Grosses Festspielhaus de Salzbourg, à l'Usher Hall d'Édimbourg et au Cadogan Hall de Londres. Représenté à l'international par IMG

Touring, l'orchestre se voit ouvrir de nouvelles portes en Europe et hors de ses frontières (Japon en 2017, Amérique du Nord en 2019). En mars 2019, le Brussels Philharmonic s'est produit pour la première fois au Carnegie Hall de New York. En 2020, il est notamment programmé à l'Elbphilharmonie à Hambourg.

C'est également l'enregistrement de bandes originales de séries, de jeux vidéo et de films, dont la musique oscarisée de *The Artist* (musique de Ludovic Bource), qui a forgé la réputation internationale du Brussels Philharmonic. Dans son propre pays, l'orchestre est le partenaire régulier du Festival international du Film de Flandre-Gand (Film Fest Gent) et des studios MotorMusic ; il donne chaque année des concerts avec projection de films cultes (des blockbusters aux partitions primées ou des classiques en noir et blanc avec une nouvelle bande-son).

Le Brussel Philharmonic fait également œuvre de pionnier dans d'autres domaines. Parmi ses initiatives innovantes, citons le Tax Shelter ou la création d'une fondation pour financer l'achat d'instruments à cordes. Les musiciens de l'orchestre sont habillés par Café Costume du Symphonic Sporting Jacket, conçu sur mesure. Celui-ci leur permet d'offrir une prestation du plus haut niveau dans le confort et l'élégance.

Les nombreux enregistrements du Brussels Philharmonic (Deutsche Grammophon, Palazzetto Bru Zane, Warner/Erato Classics, Film Fest Gent, Brussels Philharmonic Recordings) ont connu un succès international, récompensés notamment par un ECHO Klassik, un Prix Cecilia, un CHOC de l'année de Classica et un Diapason d'Or de l'année. L'orchestre a sorti 4 CD chez Deutsche Grammophon sous la direction de Stéphane Denève : un enregistrement consacré à Prokofiev et deux au compositeur contemporain Guillaume Connesson (dont le récent double CD Lost

Horizon avec les solistes Renaud Capuçon en Timothy McAllister).

Le Brussels Philharmonic est une institution de la Communauté flamande.

www.brusselsphilharmonic.be

suivez le Brussels Philharmonic sur [Facebook](#)
[Twitter](#) [YouTube](#) [Instagram](#) [Spotify](#)

BART VAN REYN,

DIRECTEUR MUSICAL DU VLAAMS RADIOKOOR

À compter de la saison 19-20, Bart Van Reyn est le directeur musical du Vlaams Radiokoor. Sa vision claire du répertoire et sa grande passion pour son office s'inscrivent parfaitement dans l'ADN du Radiokoor. Ensemble, ils honoreront le riche passé et le préserveront en travaillant aujourd'hui sur l'histoire de demain : en tant que radar détectant les nouvelles tendances musicales et sociales, en tant que gardien de notre patrimoine vocal.

Bart Van Reyn est parfaitement à l'aise dans un très vaste répertoire : du baroque à la musique contemporaine, il se consacre à l'opéra, à la musique symphonique, aux oratorios, ainsi que à

la musique a capella – avec la voix comme fil conducteur. Depuis 2016, Bart est le directeur musical du Chœur de la Radio danoise. Il est en outre un hôte apprécié de bon nombre d'ensembles de haute qualité, parmi lesquels la Cappella Amsterdam, le Chœur de la radio Néerlandaise, le Chœur de chambre des Pays-Bas, le MDR Rundfunkchor Leipzig, le SWR Vokalensemble Stuttgart, le NDR Chor Hamburg, le Rundfunkchor Berlin, le DR Vokalensemble, le Collegium Vocale Gent et le BBC Singers.

Par ailleurs Bart est le fondateur de Octopus, un chœur flexible pouvant compter de 32 à 100 chanteurs, et du Concert d'Anvers, un ensemble jouant sur instruments originaux qui se consacre aux répertoires des XVIIIe et XIXe siècle. En outre, Bart Van Reyn est co-fondateur de la compagnie internationale itinérante d'opéra « The Ministry of Operatic Affairs », connue pour les productions de Don Giovanni, Orfeo ed

Euridice, Così fan tutte, Dido & Aeneas, et Acis & Galatea.

Outre ses nombreux projets vocaux, Bart Van Reyn est un hôte apprécié de bon nombre d'ensembles de haute qualité, parmi lesquels le Brussels Philharmonic, l'Antwerp Symphony Orchestra, la Cappella Augustina Köln, le NDR Radiophilharmonie, l'Orchestre symphonique national du Danemark et l'Orchestre de chambre des Pays-Bas.

www.bartvanreyn.com

VLAAMS RADIOKOOR

C'est en 1937 que le NIR (Institut national de radiodiffusion de la Belgique) fonde le chœur de chambre professionnel Vlaams Radiokoor (Chœur de la Radio Flamande). Véritable référence en matière de musique vocale en Flandre et en Europe, le Vlaams Radiokoor compte aujourd'hui parmi les chœurs de chambre professionnels les plus réputés de Belgique et d'ailleurs.

Bart Van Reyn assure la direction musicale du chœur depuis la saison 19-20 : chef et ensemble sont unis par une passion commune pour le répertoire contemporain, par la conviction que la voix est le meilleur vecteur de nos émotions et par la volonté de rendre notre patrimoine vocal accessible à la fois aux chanteurs et au public.

Depuis le Studio 1 de Flagey (Bruxelles), les 32 chanteurs du Vlaams Radiokoor travaillent ensemble à un projet musical reposant sur trois grands piliers. On citera tout d'abord les productions Vocal Fabric, le laboratoire du chœur. Vocal Fabric propose des concerts décalés et non conformistes, qui explorent les limites de la musique vocale et confrontent le spectateur. Poussés par un sens profond de l'hospitalité, nous rassemblons les gens sur scène et dans la salle afin de faire vivre à chacun une expérience intense ; l'harmonie vocale est la preuve que les gens sont meilleurs ensemble que seuls.

Le Radiokoor travaille en outre régulièrement avec des ensembles instrumentaux belges et étrangers renommés comme le Brussels Philharmonic, l'Orchestre de chambre de Paris, Les Siècles, l'Orchestre philharmonique de la radio néerlandaise et l'Orchestre royal du Concertgebouw. Il a ainsi développé une

présence sans cesse croissante sur la scène internationale.

Enfin, le Vlaams Radiokoor est un portail vivant pour le répertoire, les connaissances, l'expérience et les voix. Il rend notre patrimoine vocal accessible aux chanteurs comme au public tout en investissant dans la création d'œuvres nouvelles. Le chœur met ainsi ses programmes, sa technique et son expertise à la portée des mélomanes, des amateurs et des professionnels.

Le Vlaams Radiokoor conserve également son statut unique de chœur radiophonique : un grand nombre de ses concerts sont enregistrés. Il s'est ainsi constitué une collection exceptionnelle d'enregistrements live. Sans cesse alimentée par des enregistrements en studio, cette collection immortalise notre patrimoine vocal pour les générations futures.

Le Vlaams Radiokoor est une institution de la
Communauté flamande.

www.vlaamsradiokoor.be

suivez le Vlaams Radiokoor sur [Facebook](#) [Twitter](#)
[YouTube](#) [Instagram](#) [Spotify](#)

MUSICI / MUSICIENS

BRUSSELS PHILHARMONIC

---

concertmeester / konzertmeister

Henry Raudales

eerste viool / premier violon

Nadja Nevolovitsch (1), Bart Lemmens (3), Sylvie Bagara, Olivia Bergeot, Annelies Broeckhoven, Cristina Constantinescu, Justine Rigutto, Anton Skakun, Philippe Tjampens, Alissa Vaitsner, Gillis Veldeman

tweede viool / deuxième violon

Mari Hagiwara (1), Samuel Nemtanu (1), Eva Bobrowska, Véronique Burstin, Caroline Chardonnet, Aline Janeczek, Sayoko Mundy, Eline Pauwels, Stefanie Van Backlé, Veerle Van Roosbroeck

altviool / alto

Mihai Cocea (1), Griet François (3), Philippe Allard, Phung Ha, Hélène Koerver, Agnieszka Kosakowska, Maryna Lepiasevich, Patricia Van Reusel

cello / violoncelle

Kristaps Bergs (1), Karel Steylaerts (1), Barbara Gerarts, Julius Himmler, Sophie Jomard, Emmanuel Tondus

contrabas / contrebasse

Jan Buysschaert (1), Thomas Fiorini, Daniele Giampaolo, Simon Luce

fluit / flûte

Wouter Van den Eynde (1), Lieve Schuermans (2), Jill Jeschek (3)

hobo / oboe

Maarten Wijnen (1), Pieter Jaspers

klarinet / clarinette

Maura Marinucci (1), Danny Corstjens (3)

fagot / basson

Karsten Przybyl (1), Alexander Kuksa, Jonas Coomans (3)

hoorn / cor

Hans van der Zanden (1), Mieke Ailliet (3)

trompet / trompette

Ward Hoornaert (1), Luc Sirjacques

trombone

David Rey (1), Søren Brassært, Tim Van Medegael (3)

pauken / timpani

Gert François (1)

(1) aanvoerder / (2) co-aanvoerder / (3) solist

MUSICI / MUSICIENS

VLAAMS RADIOKOOR

---

sopraan / soprano

Sarah Abrams, Jolien De Gendt, Karen Lemaire,
Kristien Nijs, Kelly Poukens, Evi Roelants,
Charlotte Schoeters, Sarah Van Mol

alt / alto

Helena Bohuszewicz, Helen Cassano, Maria Gil
Munoz, Eva Goudie-Falckenbach, Estelle Lefort,
Lieve Mertens, Sandra Paelinck, Noëlle Schepens

tenor / ténor

Gunter Claessens, Frank De Moor, Paul Foubert,
Ivan Goossens, Michiel Haspeslagh, Paul Schils,
Yves Van Handenhove, Roel Willems

bas / basse

Conor Biggs, Pieter Coene, Joris Derder, Lieven
Deroo, Herman De Winné, Marc Meersman,
Kai-Rouven Seeger, Jan Van der Crabben

STAF / ÉQUIPE

BRUSSELS PHILHARMONIC vzw

---

intendant

Gunther Broucke

directie-assistente / secrétariat de la direction

Karla Laureyns

artistiek team / équipe artistique

Alain De Ley, Vlaams Radiokoor / Judith Van Eeckhout, Brussels Philharmonic / Ellen De Bin, jeugdorkesten

productieteam / équipe production

Jim Seynaeve, Carla Deveux, Nicola Mascia, Rik Deryckere, Thomas Geurts, Pieterjan Hermans, Staf Pypen, Jean-Paul Peeters, Bert Van Laer

marketing, communicatie & pers / marketing,
communication & presse

Véronique Bossaert, Sonja Kochoutina, Nico
Moernaut

personeel & financiën / personnel & finances

Hilde De Vrieze, Carine Ganitta, Dirk Naessens